

ИПИ
ИНСТИТУТ ЗА ПАЗАРНА ИКОНОМИКА

EPICENTER
European Policy Information Center

2024

България в единния пазар на ЕС: Оценка на ефектите и поглед напред

Публикация на Институт за пазарна икономика (ИПИ), в партньорство с EPICENTER, по повод 30 години от създаването на единния пазар на ЕС и 20 години от присъединяването на основната група страни от Централна и Източна Европа

*EPICENTER, the European Policy Information Center, is an independent network of ten leading think tanks from across Europe. It seeks to inform the European policy debate and promote the principles of a free society by bringing together the expertise of its members (<https://www.epicenternetwork.eu/>).

Съдържание

Въведение.....	2
Икономическо развитие на България в рамките на единния пазар на ЕС.....	3
Икономически растеж и конвергенция.....	3
Разширяване на търговията	5
Приток на чужд капитал	7
Свободно движение на хора.....	8
Ролята на икономическата свобода за България и района на ЦИЕ	9
Функциониране на единния пазар и пречки пред конкурентоспособността.....	11
Информационно табло за единния пазар и конкурентоспособността	11
Инструменти за правоприлагане	11
Условия за правене на бизнес.....	15
Ограничения и бариери пред търговията с услуги.....	18
Фокус върху регулациите на професионалните услуги.....	20
Цифровото десетилетие на Европа и мястото на България	21
Развитие на цифровите технологии в България	22
Нетарифни бариери пред търговията със стоки.....	24
Държавни помощи в рамките на ЕС.....	25
Препоръки за развитие на единния пазар на ЕС и повишаване на конкурентоспособността.....	27

Въведение

През 2024 г. се навършват 20 години от петото разширяване на Европейския съюз (ЕС), в рамките на което към съюза се присъедини основната група страни от Централна и Източна Европа (ЦИЕ), в т.ч. и Балтийските републики². България и Румъния се присъединиха към ЕС в рамките на шестото разширяване през 2007 г. и допълниха групата на нови страни членки от ЦИЕ в рамките на единния пазар на ЕС. Отбелязването на 20 години от отпадането на множество бариери и присъединяването на страните от ЦИЕ към ЕС е повод за преглед на икономическите резултати от по-дълбоката интеграция на новите страни членки в рамките на европейския пазар, както и за отправяне на поглед към големите предизвикателства и бъдещето на единния пазар.

Единният европейски пазар, създаден на 1 януари 1993 г., гарантира свободното движение на стоки, услуги, хора и капитали в ЕС³. Той отбеляза своята 30-та годишнина през 2023 г. Присъединяването към ЕС и съответно към единния пазар на практика означава отпадане на множество ограничения пред стопанската активност и разширение на икономическата свобода в района на ЦИЕ. Участието в единния пазар позволи да новите страни членки от ЦИЕ да се възползват от своите конкурентни предимства, да се интегрират в европейските вериги на добавената стойност и да увеличат търговията си в рамките на съюза, да привлекат чужд капитал от големите европейски икономики, които да подкрепят трансформацията и модернизацията на техните икономики, и в крайна сметка да отчетат висок икономически растеж и да конвергират с европейските си партньори. Запазването и повишаването на конкурентоспособността на икономиките, стабилната макроикономическа среда и липсата на голям публичен дълг са ключови за успеха на страните от ЦИЕ, в т.ч. и България, в рамките на единния пазар.

България се присъедини към Европейския съюз през 2007 г., като в общия контекст на 20-тата годишнина от присъединяването на страните от ЦИЕ и продължаващия дебат за бъдещето на единния пазар, си заслужава да проследим опита и икономическите резултати от участието в единния пазар. Въпреки турбулентните събития в този период, в т.ч. няколко кризи и три епизода на икономически спад, България подобри драматично своите икономически показатели след присъединяването си към ЕС, провеждайки дълбоки реформи в своята икономическа политика, премахвайки бариери и отваряйки своята икономика за единния пазар на ЕС. Опитът на България, както и на другите страни от ЦИЕ, категорично показва, че провеждането на икономически реформи и разширяването на конкурентоспособността са ключови за успеха в рамките на единния пазар.

² През 2004 г. десет нови държави се присъединяват към ЕС: Полша, Чехия, Словакия, Словения, Унгария, Естония, Литва, Латвия, Кипър и Малта. Това е най-голямото разширяване по отношение на хората и броя на държавите.

³ Единният пазар се състои от икономиките на 31 държави. Първо, той включва всички 27 държави членки на ЕС. Второ, чрез Споразумението за Европейското икономическо пространство (ЕИП) и с някои изключения, той включва Исландия, Лихтенщайн и Норвегия. Трето, чрез двустранни договори Швейцария също е част от него. Въпреки това повечето от данните и графиките в доклада се отнасят до единния пазар на ЕС-27.

Икономическо развитие на България в рамките на единния пазар на ЕС

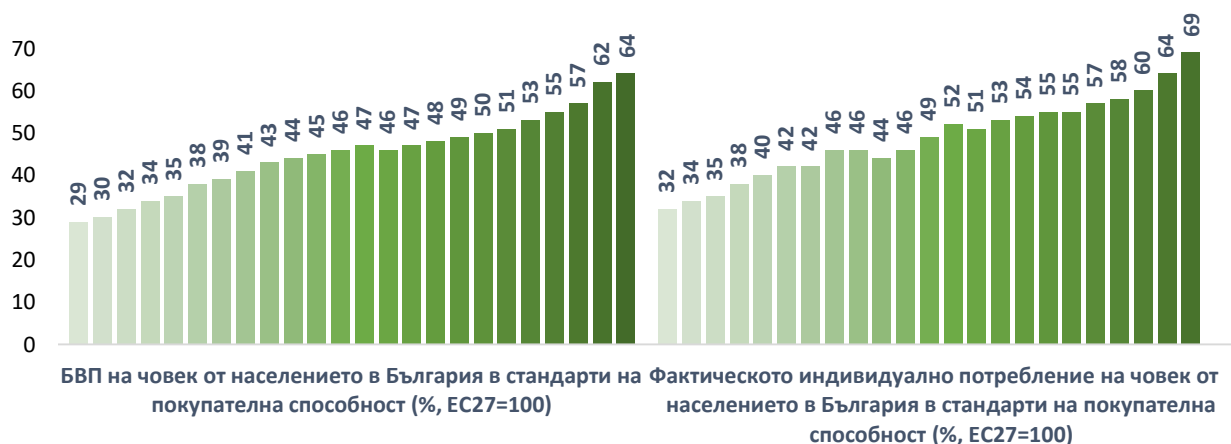
Икономически растеж и конвергенция

През последните над 20 години България отчита постоянно подобрене в показателите за конвергенция. Тези две десетилетия са белязани от множество реформи и разширяване на икономическата свобода (особено в началото на периода), по-дълбока интеграция с европейската икономика, както и от няколко кризи и епизоди на икономически спад, които обаче не промениха траекторията на догонване и конвергенция. Фундаментална роля в този процес играе присъединяването на България към Европейския съюз (2007 г.) и съответно достъпът до единния пазар на ЕС, който премахва множество бариери и отключи потенциала на българската икономика.

Водещите показатели за проследяване на икономическата конвергенция в Европа са: 1) брутният вътрешен продукт (БВП) на човек от населението в стандарти на покупателна способност и 2) фактическото индивидуално потребление на човек от населението, което също отчита покупателната способност и измерва материалното благосъстояние на домакинствата. И по двата показателя България бележи устойчив прогрес през последните две десетилетия. БВП на човек от населението в стандарти на покупателна способност в България се увеличава от 29% от средноевропейското ниво (ЕС-27) през 2000 г. до 45% през 2010 г. и 64% през 2023 година⁴. В годината преди присъединяването към ЕС (2006 г.) БВП на човек от населението по паритет на покупателна способност в България е под границата от 40%.

При фактическото индивидуално потребление на човек от населението се наблюдава сходна динамика. През 2000 г. фактическото индивидуално потребление в България е на нива от 32% от средното за ЕС (ЕС-27). В годината преди членството на страната в ЕС (2006 г.) показателят достига 42%, а към 2022 г. вече е на нива от 69%. Интересно е, че и при двата показателя се наблюдава сериозно подобрене в периода след пандемията. Това е породено както от бързото възстановяване на икономиката и по-силния икономически растеж в последните две години, така и от корекцията на населението на база преброяването от 2021 година.

Графика 1: Икономическа конвергенция на България спрямо ЕС-27 (2000-2022 г.)

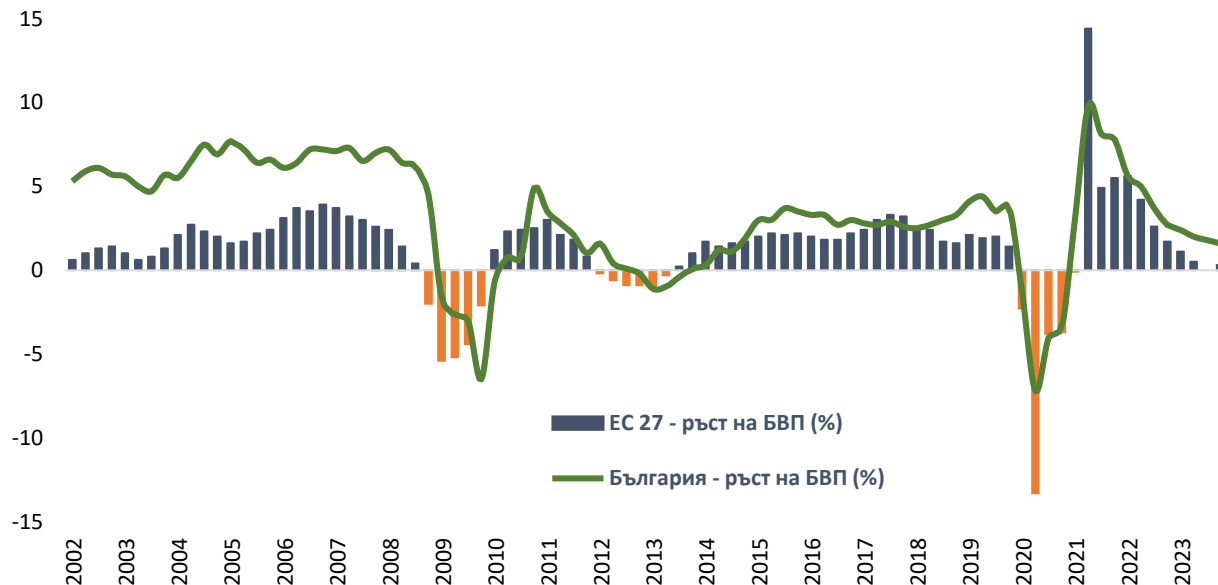

Източник: Евростат

⁴ Eurostat (2024) *Volume Indices of Real Expenditure Per Capita (in PPS_EU27_2020=100)*. Available [online]: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_ppp_ind_custom_9461210/default/table

Европа отчита три епизода на икономическа криза и отрицателен растеж през последните две десетилетия: 1) глобалната финансовата криза през 2008 и 2009 г., 2) плитката рецесия от 2012 и 2013 г. вследствие на Европейската дългова криза и 3) дълбоката рецесия, предизвикана от пандемията през 2020 година. Въпреки тези три периода на икономически спад, България остава неизменно на пътя на конвергенцията. В края на 2023 г. икономическият растеж в Европа изчезна, като много от страните изпаднаха в рецесия. България обаче все още е категорично в положителна територия и отчита чувствително по-висок ръст на БВП в сравнение със средните стойности за ЕС и еврозоната както през 2022 г., така и през 2023 година⁵.

Графика 2: Икономически растеж в България и ЕС-27 (%)

Източник: Евростат

Процесът на догонване е следствие от устойчиво по-високия икономически растеж в България спрямо средния за Европейския съюз (ЕС). Това е вярно за целия район на Централна и Източна Европа, като новите страни членки (2004 и 2007 г.) отчитат по-висок растеж и конвергират спрямо най-големите икономики в ЕС. През 2022 г. четири страни от ЦИЕ (Словения, Чехия, Литва и Естония) са в рамките на 85-90% от средноевропейското ниво по показателя БВП на човек от населението в стандарти на покупателна способност, а други пет (Полша, Унгария, Словакия, Латвия и Румъния) са в рамките на 70-80%. България остава единствената страната от новите страни членки, която е под границата от 70%, но в същото време е на своя исторически максимум.

Данните за икономическия растеж и конвергенцията показват, че страните, които са се възползвали най-много от единния пазар през последните 20 години, са именно новите държави членки от ЦИЕ. Техните конкурентни предимства, свързани с по-ниски разходи и по-добра среда за правене на бизнес, разумна фискална политика и много по-ниска тежест на държавния дълг, им позволяват да извлекат голяма полза от достъпа до широкия пазар на ЕС. В това отношение единният пазар не гарантира конвергенция, но позволява на страните да използват конкурентните си предимства, да

⁵ Eurostat (2024) *GDP at Market Prices (Chain Linked Volumes, Percentage Change on Previous Period)*. Available [online]: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp_custom_9994154/default/table

се интегрират по-дълбоко с най-големите икономики в Европа и да провеждат политики в подкрепа на икономическия растеж. Процесът на догонване е улеснен и от разширяването на икономическата свобода в региона на ЦИЕ през последните две десетилетия.

Разширяване на търговията

България отчита огромен ръст във външната търговия през последните 20 години. Износът общо на стоки и услуги нараства от под 13 млрд. евро в годината преди членството в ЕС и участието в единния пазар (2006 г.) до над 57 млрд. евро през 2023 година⁶. С изключение на периодите около глобалната финансова криза (2009 г.) и пандемията (2020 г.), износът на България отчита постоянен ръст в номинално изражение. Този ръст е воден от по-дълбоката интеграция на местните компании в европейските вериги на доставки и общия тренд на трансформация и модернизация на българската икономика. Делът на износа на стоки от България в рамките на единния пазар нараства от 60% преди присъединяването към ЕС до нива от 65-66% след пандемията.

Графика 3: Износ на стоки и услуги от България (млрд. евро)

Източник: Евростат

Износът на България нараства не само като абсолютна стойност, но и като дял от икономиката. Общият износ на стоки и услуги от България в началото на новото хилядолетие е около 35% от БВП на страната, като рязко се покачва в периода на присъединяване към ЕС (2004-2007 г.) и към първата година на участие в единния пазар минава границата от 50% от БВП. Световната финансова криза за кратко връща износа под 50% от БВП (2009 г.), но възстановяването на външната търговия в следващите години е отчетливо, като износът е в основата на икономическия растеж. В последните 10 години, с изключение на най-тежкия период на пандемията, износът на стоки и услуги от България е в рамките на 60-70% от БВП⁷.

⁶ Eurostat (2024) *Exports of Goods and Services*. Available [online]:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp_custom_9937450/default/table

⁷ Eurostat (2024) *Exports of Goods and Services (% of GDP)*. Available [online]:

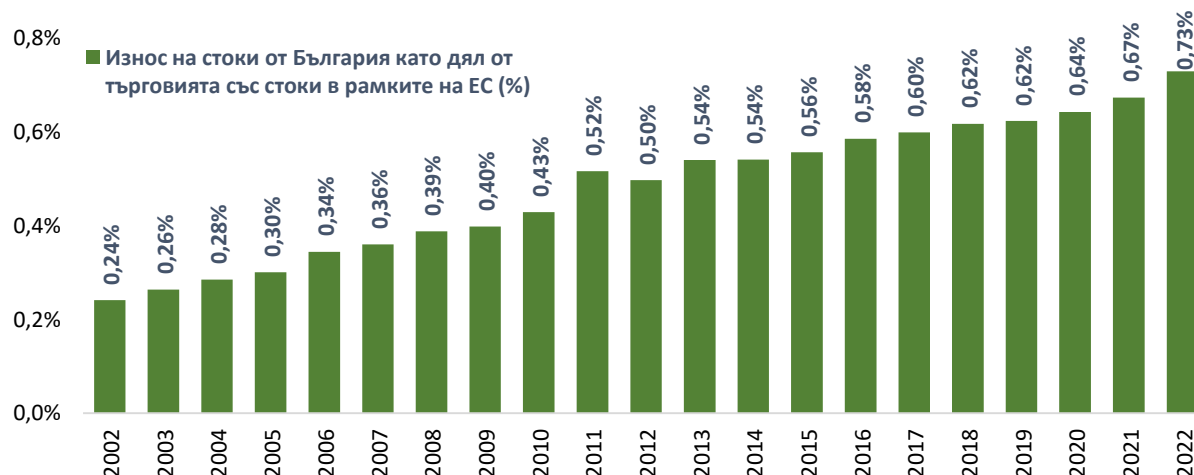
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp_custom_9937450/default/table

Ръстът на износа е характерен за всички нови страни членки от ЦИЕ както в номинално изражение, така и като дял от икономиката. Преди две десетилетия износът на стоки и услуги в нито една от страните в ЦИЕ не надвишава границата от 70%, а в някои случаи, в т.ч. България и Румъния, е под 50% от БВП. В следващите години всички страни в ЦИЕ повишават своя износ като дял от БВП, като големият ръст е в първите години на присъединяване към единния пазар. Износът на новите страни членки е концентриран в рамките на единния пазар – масово около 2/3 от износа на стоки от страните в ЦИЕ е в рамките на ЕС, а в някои случаи достига до 3/4 от целия износ на стоки.

Динамиката на износа в България безспорно го извежда като двигател на икономическия растеж. Въпреки бързото увеличаване на износа на услуги – както традиционните туризъм и международен транспорт, така и практически новосъздадените в последните две десетилетия ИТ и аутсорсинг на бизнес процеси, като цяло голямото относително „отваряне“ се случва по линия на търговията със стоки. Това е резултат от паралелно развиващи се тенденции на значителни инвестиции в разширяване на капацитета на големи преработватели на ключови суровини и продукти и на разкриване на нови производствени мощности, включени във вериги на добавена стойност на големи производители в единния пазар, включително електроника, автомобилна индустрия, машини и оборудване и др. под.

Износът на стоки от България в рамките на единния пазар на ЕС достига 31 млрд. евро през 2022 година⁸. Делът на България в търговията със стоки в ЕС се увеличава от 0,24% през 2002 г. до 0,34% през 2006 г. и 0,73% през 2022 година. В периода след своето присъединяване към ЕС България удвоява своята роля във вътрешнообщностната търговия със стоки. Основният търговски партньор на България е най-голямата икономика в ЕС – над 14% от износът на стоки е насочен към Германия, като този дял се увеличава през годините. Увеличава се и износът към Румъния, с която България се присъедини към ЕС през 2007 г., като износът към северната съседка достига над 10% от износа на страната. В същото време износът към Италия и Гърция – традиционни търговски партньори на България, отбелязва спад като дял от общата търговия на страната през последните 10 години.

Графика 4: Дял на износа на стоки от България от общата вътрешна търговия в ЕС (% , 2002-2022 г.)

Източник: Евростат

⁸ Eurostat (2024) *Intra-EU Trade in Goods (Exports in EUR Million)*. Available [online]: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_intratrd_custom_9971224/default/table

Като цяло, българската индустрия има относително диверсифицирани експортни дестинации в сравнение с някои други страни в ЦИЕ, които отчитат по-голяма концентрация и водеща роля на основния си партньор. Най-голям ръст на износа от България в последните две десетилетия се наблюдава при инвестиционните стоки, в т.ч. машини и оборудване, които носят и най-голяма добавена стойност. Промяната в структурата на износа е следствие от модернизацията на индустрията в България и прехода към производства интензивни на капитал, технологии и знание.

Приток на чужд капитал

Притокът на чуждестранни инвестиции играе ключова роля за трансформацията на българската икономика. Чуждите капитали навлизат на няколко етапа в страната – първо в процеса на приватизация в края на 90-те години и началото на новото хилядолетие, а след това и в периода на присъединяване към ЕС и годините на участие в единния пазар. Макар да липсва детайлна разбивка на чуждите инвестиции за последните 20 години, данните за чуждестранните преки инвестиции с натрупване в периода 2010-2022 г., както и разбивката на чуждите капитали от ЕС и от останалия свят, показват огромната роля на членството в ЕС и свободното движение на капитали в рамките на единния пазар за ръста на външните капитали в България през последните две десетилетия.

Преките чуждестранни инвестиции с натрупване са важен индикатор, тъй като отразяват не притока през конкретната година, а текущия размер на чуждите капитали в дадена икономика. През 2010 г. преките чуждестранни инвестиции в България са в размер на 33,7 млрд. евро. Към 2022 г. техният размер достига 53,9 млрд. евро., т.е. ръст от над 20 млрд. евро. (60%) за период от 12 години⁹. Този ръст е почти изцяло за сметка на притока на чужди капитали от страните от ЕС. Към 2022 г. преките чуждестранни инвестиции в България от страните от ЕС възлизат на 40 млрд. евро, като това са близо 75% от всички чужди капитали в страната. Детайлните данни за периода 2015-2022 г. показват, че големият ръст идва предимно от страните от ЕС, в т.ч. и в годините след пандемията.

Графика 5: Преки чуждестранни инвестиции в България с натрупване (млрд. евро, 2010-2022 г.)

Източник: Евростат

⁹ Eurostat (2024) *EU Direct Investment Positions, by Countries*. Available [online]: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/bop_fdi6_geo_custom_10308540/default/table

Чуждите капитали са основно насочени към индустрията, финансовия сектор, операциите с недвижими имоти и търговията. Водещи все още са операциите с недвижими имоти (11,3 млрд. евро), при които обаче не се наблюдава сериозна динамика в последните години – ръст от едва 13% в периода 2015-2022 г., при общ ръст в чуждите капитали от 35% в икономиката. Чуждите капитали в операциите с недвижими имоти имат много по-разнороден географски профил, като отразяват и бума на покупки на курортни имоти в периода преди световната финансова криза.

Малко над половината от чуждите капитали в икономиката на България са концентрирани в индустрията (10,6 млрд. евро), финансовия сектор (10 млрд. евро) и търговията (7,8 млрд. лв.). Това са капитали, които са директно обвързани с три основни канала на трансформация на българската икономика: 1) модернизацията на индустрията, по-дълбоката интеграция с европейските вериги на доставки и пренасочването към капиталоемки производства с по-висока добавена стойност, 2) окрупняването на финансовия и застрахователния сектор и динамичния кредитен пазар в страната и 3) разрастването на модерната търговия, както при хранителните, така и нехранителните стоки. И в трите сектора се наблюдава ръст на чуждите капитали с около 50% в периода 2015-2022 година.

Трябва да отбележим и промяната на каналите за навлизане на външен капитал в страната през разглежданите две десетилетия. В края на 1990-те години и началото на новия век България проведе амбициозна (макар и закъсняла в сравнение с най-добрите примери от ЦИЕ) приватизационна програма – тогава бяха продадени държавни активи в индустрията, енергетиката, банковото дело. Заедно с това в този период практически възникнаха нови бизнеси – например мобилните телекомуникации – предполагащи привличане на значителни инвестиции.

В периода след присъединяването към ЕС, и особено след глобалната финансова криза, профилът на навлизането на чуждестранни капитали се промени – все повече се наблюдава реинвестиране на печалбите и разширяване на дейността на вече опериращи на пазара компании. Също така в структурно отношение се наблюдава по-голяма относителна тежест на т.нар. „лека индустрия“ – преработвателни предприятия, базирани на технологично предимство и достъп до единния пазар, но с по-ниска капиталова интензивност, както и интензивни на знание услуги – в сферата на информационните технологии и аутсорсинга на бизнес услуги.

Свободно движение на хора

Присъединяването към ЕС и единният пазар отвори възможността за свободно движение на хора, което даде повече възможности за българите не просто да пътуват, но да търсят образование и работа в рамките на ЕС. По отношение на движението на хора трябва да се отчетат два момента. Първо, ограниченията за работа в рамките на ЕС за българи и румънци отпаднаха напълно през 2014 година. Второ, България и Румъния все още не са пълноправни членове в Шенгенското пространство, като през 2024 г. се присъединиха по въздух и вода, но не и по суша.

През 2022 г. средно 3,8% от хората в трудоспособна възраст са били преместващи се лица от ЕС (хора в една държава от ЕС, които са граждани на друга държава от ЕС). Този дял варира от по-малко от 2,5% в много държави от Централна и Източна Европа до над 10% в държави като Австрия, Кипър и Люксембург. В България едва 0,3% от хората в трудоспособна възраст са преместващи се лица, тоест са граждани на други държави в ЕС. Като цяло броят на преместващите се лица в ЕС се е увеличил с 1,5% между 2019 и 2022 година. Мобилността е от полза както за предприятията, които търсят персонал, така и за хората, желаещи да работят в чужбина.

Данните от проведеното преброяване на населението през 2011 г. показват, че към този момент в страните от ЕС живеят над 400 хил. души, които са родени в България. От тях над 120 хил. са в Испания, 75 хил. в Гърция, над 70 хил. в Германия и над 40 хил. в Италия. Към тази бройка можем и да причислим Великобритания, която към 2011 г. е членка на ЕС и в която са отчетени да живеят близо 50 хил. души, които са родени в България. Разпределението на българите в Европа показва, че основният фактор за имиграция е търсенето на работа, в т.ч. сезонна такава, в посока най-големите икономики в ЕС. Гърция в случая също е логичен избор, поради географската близост и по-високите възнаграждения.

На този етап все още не са налични изчерпателни данни за българите в страните от ЕС от проведеното преброяване на населението през 2021 година. Текущите данни за миграцията обаче показват, че тенденцията за увеличение на българите, които живеят в други страни от ЕС се запазва и през последното десетилетие. През 2023 г. над 800 хил. души с българско гражданство живеят в страните от ЕС. Това са около 12% от населението на страната от последното преброяване. Над 400 хиляди от тях са отчетени в Германия, която е основната притегателна дестинация за българите.

Ключов момент по отношение свободното движение на хора е пълноправното членство на България и Румъния в Шенгенското пространство. В края на март 2024 г. отпадна контролът на въздушните и морските граници на България и Румъния. Контролът по сухопътните граници обаче остава в сила, като няма формален срок за отпадането на всички ограничения пред свободното движение на хора от двете държави. Ефектът от частичния Шенген е предимно по отношение на пътуващите граждани по въздух, но остава минимален по отношение на стоките.

Най-значимите икономически ефекти за България безспорно са свързани с отварянето на сухопътните граници. Причината за това е водещата роля на сухопътния транспорт за българския износ, при който на този етап няма промени. Пълноправното участие в Шенгенското пространство и отварянето на сухопътните граници се очаква да спести разходи в размер на над 300 млн. лв. на година само от отпадането на контрола по границите с Гърция и Румъния. Очакванията са и за повишаване на търговията и износа към страните от Шенгенското пространство. Оценка на правителството показва, че общият кумулативен ефект за икономиката на България от пълното присъединяване към шенгенското пространство възлиза на близо 1,2 млрд. лв. на година.

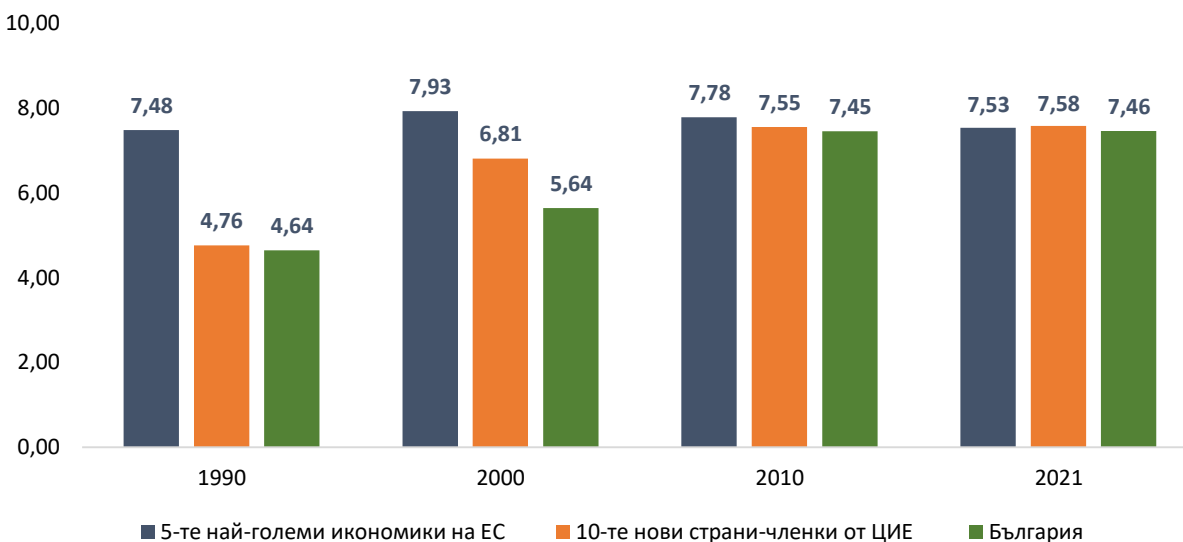
Ролята на икономическата свобода за България и района на ЦИЕ

Равнището на икономическата свобода е решаващ фактор за успеха на новите страни членки в ЕС. През последните 30 години страните от ЦИЕ, в т.ч. България и Румъния, разшириха значително своята икономическата свобода¹⁰. Огромна роля за това има и присъединяването към ЕС и огромните възможности на единния пазар. Повишената икономическа свобода се дължи на премахването на бариерите и облекчаването на регулациите в рамките на единния пазар на ЕС, което означава свободно движение на хора, услуги, стоки и капитали, както и на запазването на конкурентна данъчна политика и по-скоро разумна фискална политика. Към момента много от новите страни членки от региона на ЦИЕ са сред най-свободните икономики в света, въпреки че регионът няма представител в топ 10 на класацията на Института „Фрейзър“.

¹⁰ Fraser Institute (2023) *Economic Freedom of the World: 2023 Annual Report*. Available [online]: <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2023.pdf>

Новите страни членки от ЦИЕ изминаха дълъг път през последните 20 години. Икономическата свобода в целия регион се разшири и страните от ЦИЕ конвергираха значително с останалата част от ЕС. Участието в единния пазар позволи на новите държави членки да се възползват от конкурентните си предимства, да се интегрират в европейските вериги за доставки и да удвоят дела си в търговията в рамките на ЕС. Ако разгледаме икономическия растеж в региона и показателите за конвергенция, можем да твърдим, че страните, които са се възползвали най-много от единния пазар през последните 20 години, са именно новите държави членки от ЦИЕ. Предизвикателствата пред тях обаче остават и изпреварващият растеж не е гарантиран.

Графика 6: Икономическа свобода по света според Института „Фрейзър“ (1990-2021 г.)

Източник: ИПИ на база Fraser Institute, Economic Freedom of the World: 2023 Annual Report

През този период Европа преживя поне три тежки икономически кризи, които засегнаха икономиките на страните от ЦИЕ, но не обърнаха общата тенденция на конвергенция. В края на 2023 г. ЕС отново е близо до рецесия, което прави темата за конкурентоспособността, икономическия растеж и конвергенцията в региона на ЦИЕ изключително актуална. Поредица от кризи и епизоди на икономически спад показаха, че поддържането на макроикономическа стабилност и устойчивост, както и провеждането на мащабни икономически реформи в подкрепа на конкурентоспособността, са от ключово значение за успеха на новите държави членки.

Основните предизвикателства в навечерието на третото десетилетие от членството в ЕС са свързани с неспокойната геополитическа ситуация и голямата неизвестност относно резултата от руската агресия в Украйна, политическата нестабилност в някои държави от ЦИЕ, липсата на достатъчен напредък по отношение на върховенството на закона и корупцията, елементите на завладяване на държавата и отстъплението от демокрацията в региона. На фона на тези предимно политически рискове, икономическите политики в отделните държави членки и на равнище ЕС са от ключово значение за бъдещето на региона. Страните от ЦИЕ трябва да се стремят да останат най-бързо развиващата се част от Европа през следващото десетилетие.

Функциониране на единния пазар и пречки пред конкурентоспособността

Информационно табло за единния пазар и конкурентоспособността

Информационното табло на Европейската комисия (ЕК) измерва ефективността и резултатите на единния пазар в различни области¹¹. Таблото позволява да се анализират в дълбочина инструментите за правоприлагане, както и да се оценят регулациите и условията за правене на бизнес, които имат директно отношение към функционирането на единния пазар. Детайлната информация по страни дава представа за ефективното прилагане на общите правила на единния пазар в България и насочва към идеи за повишаване на конкурентоспособността на страната.

Единният пазар гарантира свободното движение на стоки, капитали, услуги и работна ръка/хора, известни като "четирите свободи", залегнали в договорите на ЕС. Функциониращият единен пазар отваря повече възможности за гражданите и предприятията, стимулира конкуренцията и търговията, подобрява ефективността на пазара и стимулира икономическия растеж. Добре функциониращият единен пазар изисква ефективно прилагане на действащите правила от страна на Европейската комисия и държавите членки на ЕС/ЕИП. Информационното табло за единния пазар и конкурентоспособността на практика проследява резултатите на държавите в прилагането на четирите свободи. Прегледът на информационното табло е в две направления – първо е анализът на инструментите за прилагане на общоприетите правила, а след него и оценката на условията за правене на бизнес в рамките на единния пазар.

Инструменти за правоприлагане

Единният пазар се основава на общоприети правила, които гарантират неговото нормално функциониране. Съгласно Договора за Европейския съюз Комисията е длъжна да гарантира, че всички държави членки прилагат и спазват правилата на единния пазар. Ако националните органи не прилагат правилно законите на ЕС, Комисията може да предприеме правни действия, като започне официално производство за установяване на нарушение срещу държава от ЕС. Комисията може да отнесе въпроса до Съда на Европейския съюз и да поиска от Съда да наложи финансови санкции. В някои случаи, когато Комисията установи възможно нарушение на правото на ЕС, тя може да реши да използва процедурата, предшестваща производството за установяване на нарушение, известна като EU Pilot, вместо производство за установяване на нарушение.

Данните за транспонирането на правото на ЕС от държавите членки и за делата за нарушения показват състоянието на правоприлагането. В последната версия на информационното табло на ЕК са взети предвид всички нотификации за транспониране, направени до 5 декември 2023 г. за директиви от единния пазар, чийто краен срок за транспониране е 30 ноември 2023 година. Към тази дата са в сила 1001 директиви и 6492 регламента, които осигуряват функционирането на единния пазар. Мониторингът на транспонирането спомага за функционирането на единния пазар, като гарантира, че правилата на единния пазар се прилагат правилно в държавите членки.

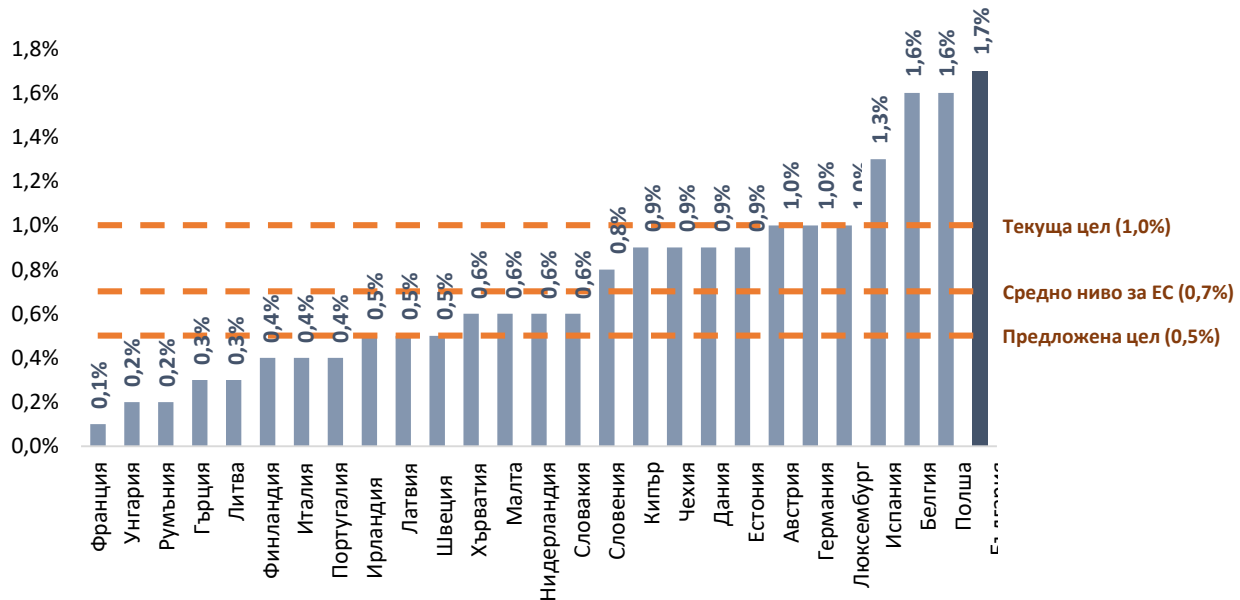
¹¹ Единният пазар се състои от икономиките на 31 държави. Първо, той включва всички 27 държави членки на ЕС. Второ, чрез Споразумението за Европейското икономическо пространство (ЕИП) и с някои изключения, той включва Исландия, Лихтенщайн и Норвегия. Трето, чрез двустранни договори Швейцария също е част от него. Въпреки това повечето от данните и графиките в Информационното табло са ограничени до единния пазар на ЕС-27.

Транспониране и нарушения

Информационното табло на ЕК показва дефицита на транспониране (разликата между броя на директивите за единния пазар, приети от ЕС и броя на директивите, транспонирани от всяка държава членка), дефицита на съответствие (процента на неправилно транспонирани директиви) и висящи процедури за нарушение към края на 2023 година.

Дефицитът на транспониране е процентът на директивите за единния пазар, за които Комисията все още не е получила пълна нотификация, от общия брой директиви, които е трябвало да бъдат нотифицирани до крайния срок. На заседание на Европейския съвет през 2007 г. е определена цел от 1%. Нова цел от 0,5% е предложена в Акта за единния пазар от 2011 г. и в съобщението "Единният пазар на 30 години" от 2023 г. България има най-висок дефицит на транспониране в сравнение със страните от ЕС и не изпълнява заложените цели. Към декември 2023 г. България отчита 17 просрочени директиви (1,7%), като средната стойност за ЕС е 7 просрочени директиви (0,7%). Най-голям брой на просрочени директиви в България се наблюдават в сферите на транспорта, финансовата информация за компаниите, социалната политика и енергетиката.

Графика 7: Дефицит на транспониране на директиви на ЕС за единния пазар към 5.12.2023 г.

Източник: Single Market Scoreboard

Дългите закъснения при транспонирането сериозно нарушават правилното функциониране на единния пазар. Колкото по-дълго е забавянето, толкова по-малка е правната сигурност и толкова по-сериозни са последиците за хората и предприятията. Европейският съвет традиционно поставя за цел "нулева толерантност" към закъсненията от 2 или повече години при транспонирането на директивите. Липсващите уведомления за тези закъснели директиви представляват 27% от общия дефицит при транспонирането (54 липсващи уведомления от общо 198).

Към края на 2023 г. България отчита пет директиви с голямо закъснение (над 2 години), което е една от най-високите стойности в рамките на ЕС. Три от дълго забавените директиви в България са свързани с енергетиката и транспорта (обвързани с използването на енергия от възобновяеми източници, общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и чистата енергия и енергийно

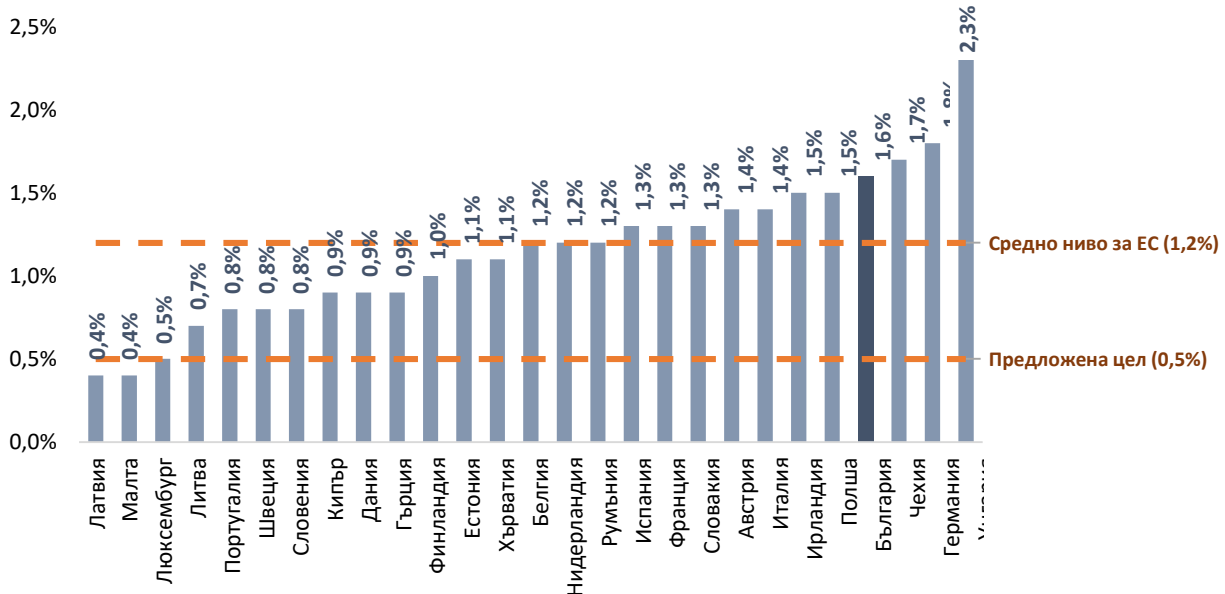
ефективните транспортни средства), една е относно пристанищните приемни съоръжения за предаване на отпадъци от кораби и една е свързана със системата за пътни такси и трансграничния обмен на информация в случай на неплащане.

Дълго просрочени директиви (> 2 години) в България до декември 2023 г:

- ✓ Директива (ЕС) 2018/2001 - Насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници;
- ✓ Директива (ЕС) 2019/520 - Оперативна съвместимост на електронни системи за пътно таксуване и за улесняване на трансграничния обмен на информация за неплащане на пътни такси в Съюза;
- ✓ Директива (ЕС) 2019/883 - Пристанищни приемни съоръжения за предаване на отпадъци от кораби;
- ✓ Директива (ЕС) 2019/944 - Общи правила за вътрешния пазар на електроенергия;
- ✓ Директива (ЕС) 2019/1161 - Насърчаване на чисти и енергийно ефективни пътни превозни средства

Средното забавяне в транспониране на директивите в България е 15,5 месеца, докато средната стойност за ЕС е 18,3 месеца. Тези данни обаче идват на фона на голям брой директиви, които не са нотифицирани, както и висок процент на неправилно транспонираните директиви. Дефицитът на съответствие, или процентът на всички неправилно транспонирани директиви, в България е сравнително висок – 1,6% в сравнение с 1,2% в ЕС. България допуска висок дефицит на транспониране, в т.ч. голямо забавяне в някои сфери, както и висок дефицит на съответствие.

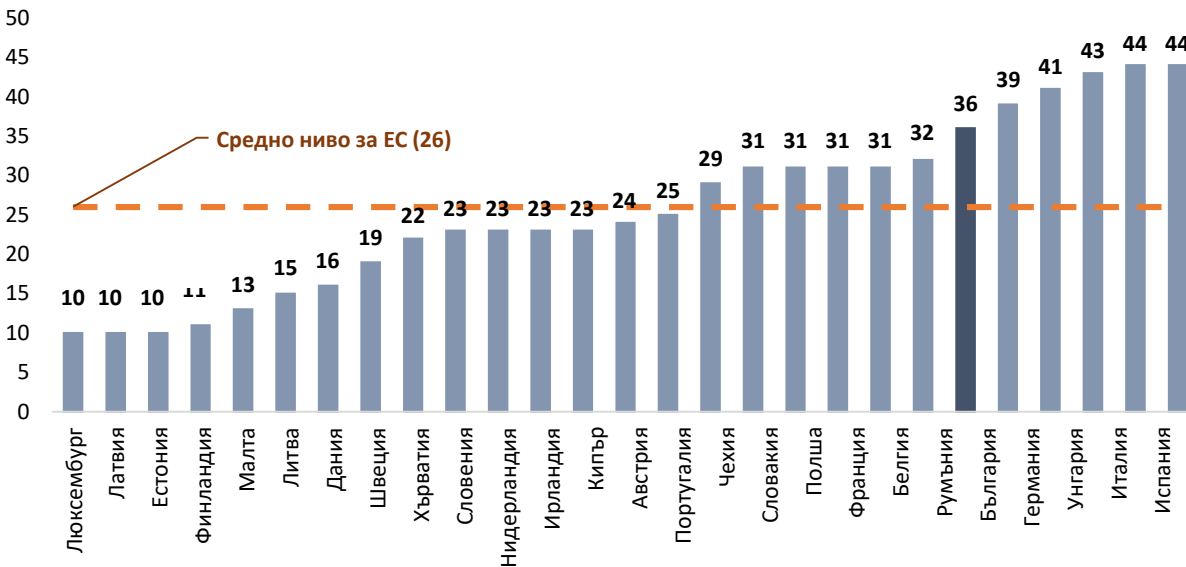
Графика 8: Дефицит на съответствие на директиви на ЕС за единния пазар към 5.12.2023 г.

Източник: Single Market Scoreboard

Генерално на ниво ЕС се наблюдава спад на процедурите за нарушение – от над 1300 процедури в периода на присъединяване на България и Румъния до около 700 в годините след пандемията. В края на 2023 г. спрямо България има 36 висящи процедури за нарушение (26 средно за ЕС). Най-проблемните сектори са замърсяването на атмосферата и управлението на отпадъците. Следва да се отчете, че през декември 2023 г. няколко производства за нарушение са прекратени и общият брой на производствата за нарушение спада под 30 в началото на 2024 г. Този показател все още е доста висок, но е много по-близък до средните стойности за ЕС. Продължителността на процедурите за нарушение спрямо България е в рамките на 43-44 месеца, което е около средното ниво за ЕС.

Графика 9: Брой на висящите процедури за нарушение към 5.12.2023 г.

Източник: Single Market Scoreboard

Средната продължителност на производствата за нарушение е 43,8 месеца (49 месеца за ЕС), а средният срок, необходим за изпълнение на решенията на Съда, е 25,5 месеца (54,3 месеца за ЕС). Продължителността на производствата за нарушение при закъсняло транспониране също е сравнително ниска – 14,4 месеца (17,9 месеца за ЕС). Можем да заключим, че в случая на България разглеждането на производствата за нарушение и изпълнението на решенията на Съда се случва сравнително бързо, но като цяло има по-голям дефицит на транспониране, по-голям дефицит на съответствие и по-голям брой висящи производства за нарушение. Трябва да се отчете също така, че политическата нестабилност в България след пандемията и периодите без редовно правителство и работещ парламент допринасят за изоставането на законодателството в някои области.

Административно сътрудничество и услуги за подпомагане на физически лица и предприятия

Информационната система за вътрешния пазар (ИСВП) е електронна система, разработена съвместно от Европейската комисия и администрациите на държавите членки на ЕС. ИСВП представлява сигурен многоезичен онлайн инструмент, който улеснява обмена на информация между публичните органи, участващи в практическото прилагане на законодателството на ЕС. ИСВП е достъпна на всичките официални езици на ЕС и осигурява по-бърз, по-добре структуриран и по-надежден обмен на информация между компетентните органи на всички държави членки на ЕС.

България се представя най-слабо в рамките на ЕС по отношение на работата на информационната система за вътрешния пазар. Средно около 40% от всички запитвания се приемат в рамките на една седмица, докато средното ниво за ЕС е над 80%. Въпреки малкия обем на получените въпроси, скоростта на отговорите в срок спада в последните години, като през 2023 г. около 60% от всички запитвания са отговорени в уговорения срок при средно 88% за ЕС. Средната продължителност на отговор е 56 дни, докато средното ниво за ЕС е едва 15 дни. При въпросите, свързани с професионалната квалификация, отговорите в България отнемат 71 дни, докато масово в ЕС тези отговори отнемат под 20 дни.

Условия за правене на бизнес

Информационното табло на ЕК представя набор от показатели, които оценяват резултатите на държавите членки на ЕС по отношение на изпълнението на конкретни условия за правене на бизнес от значение за функционирането на единния пазар и за конкурентоспособността на предприятията. Фокус се поставя върху отзивчивостта на администрацията и регулаторната тежест, отвореният достъп до обществените поръчки, достъпът до услуги и мобилността на работната сила.

Отзивчива администрация и регулаторна тежест

Индикаторите за тежестта на регулациите показват, че макар като цяло условията за бизнеса в рамките на единния пазар на ЕС да се подобряват, трудностите в определени области остават. През 2022 г. на база проучване на Световния икономически форум възприятието на заинтересованите страни за регулаторната тежест в ЕС е средно 3,8 по скалата от 1 (най-висока тежест) до 7 (най-ниска тежест) и се е повишило спрямо 3,6 през 2021 година. Това е резултат от подобренията, настъпили в повечето страни членки през последните години – 22 страни от ЕС отчитат подобрение в периода 2019-2022 година. Възприятието за регулаторната тежест в България е 3,9, като е малко по-добре от средното за ЕС, но повишението на показателя в последните три години е минимално.

Държавите от ЕС масово получават между 60 и 100% по индекса на цифровите обществени услуги за бизнеса, като средната стойност за ЕС е 83,7%. Този показател оценява до каква степен информационните и транзакционните публични услуги, необходими за започване на бизнес и извършване на редовни бизнес операции, са достъпни онлайн. Услугите, предоставяни чрез портал, получават по-висока оценка, докато услугите, които дават информация, но трябва да бъдат изпълнени офлайн, получават по-ниска оценка. Стойността на показателя за България е 80,8%. Поставената цел за ЕС е през 2030 г. показателят за ключови публични услуги да достигне 100%.

Според последното инвестиционно проучване на Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) през 2023 г. средният процент на респондентите в държавите – членки, които смятат, че бизнес регулациите са пречка пред дългосрочните инвестиции, е спаднал от 65% през 2020 г. до 61% през 2023 година. В България показателят е 58%, като процентът е по-висок (над 70%) в сферата на услугите. Малко над 20% от респондентите в България са споделили, че регулациите са голяма пречка и спират дългосрочни инвестиционни намерения. Най-голямата пречка пред инвестициите обаче остават липсата на квалифициран персонал и несигурността в бъдещето.

През 2023 г. средното забавяне на плащанията от страна на публичните органи в ЕС е 17,5 дни. Средното забавяне на плащанията от страната на публичните органи в България е 19 дни, като това е една от най-високите стойности в рамките на ЕС. Макар средното забавяне на плащанията на публичните органи в България леко да се свива през последната година, предвидимостта в отношенията на бизнеса с държавата остава предизвикателство пред страната, особено в условията на политическа нестабилност и честа промяна в правителството и провежданите политики.

Времето за приключване на производството по несъстоятелност и удовлетворяване на кредиторите в рамките на ЕС остава като цяло стабилно, което предполага, че през последните години не е имало съществени промени в законодателството в областта на несъстоятелността в държавите членки. В България времето за приключване на производството по несъстоятелност и удовлетворяване на кредиторите е 3,3 г. спрямо средно 2,0 г. за ЕС. Сложната и бавна процедура по несъстоятелност е един от елементите, които влошават условията за правене на бизнес в страната.

Таблица 1: Отзивчива администрация и регулаторна тежест (оценки на ЕК за 2022 г.)

Индикатор	България (2022 г.)	Средно за ЕС
Тежест на регулациите (отговори: 1 = най-висока тежест, 7 = най-ниска тежест)	3,9	3,8
Цифрови обществено услуги за бизнеса (100% = най-добро представяне)	80,8%	83,7%
Забавяне на плащанията от публични органи (брой дни)	19,0 дни	17,5 дни
Време за приключване на производство по несъстоятелност (данни за 2020 г.)	3,3 г.	2,0 г.
Влияние на бизнес регулациите върху дългосрочните инвестиционни намерения (% отговори „малка пречка“/„голяма пречка“)	58%	61%
Влияние на бизнес регулациите върху дългосрочните инвестиционни намерения в сферата на услугите (% отговори „малка пречка“/„голяма пречка“)	73%	59%

Източник: Single Market Scoreboard

Достъп до обществени поръчки

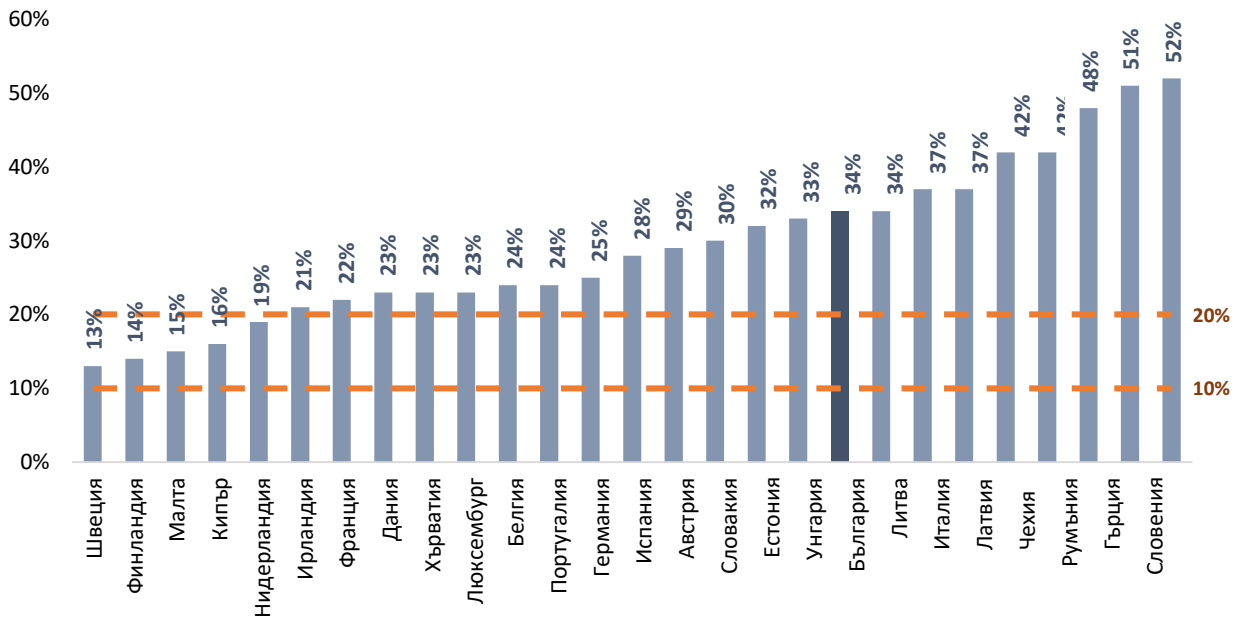
Обществените поръчки са процесът, при който публичните органи, като например държавни служби или местни власти, придобиват стоки, дейности или услуги от компании. Общо размерът на обществените поръчки достига 14% от брутния вътрешен продукт (БВП) на ЕС. Процесът се регулира строго от закона за да се постигне максимално изгодна цена за публичния сектор и да се гарантира спазването на три основни принципа: равнопоставеност, недискриминация и прозрачност.

За да се създадат равни условия за предприятията в цяла Европа, законодателството на ЕС определя минимални хармонизирани правила за възлагане на обществени поръчки. Те уреждат начина, по който публичните органи и някои оператори на обществени услуги закупуват стоки, дейности и услуги. Броят на публикуваните обществени поръчки в рамките на ЕС продължава да се увеличава, като през 2022 г. са били публикувани 272 000 поръчки, което е почти двойно повече в сравнение с броя им отпреди 10 години. Използваните индикатори за оценка на обществените поръчки от ЕК показват дали купувачите получават добро съотношение между качество и цена.

През 2022 г. делът на търговете за обществени поръчки в ЕС, в които участва само един участник, нараства до най-високото си равнище през последните 10 години. В рамките на ЕС има 12 държави, в които делът на обществените поръчки, в които участва само един участник, е над 30%. България също е сред тях, като 34% от обществените поръчки в страната са само с един участник (2022 година). Този дял нараства през последните години, като непосредствено преди пандемията е бил на нива около 25%. България е устойчиво в „червената“ зона, тоест в групата на страните с твърде висок дял на поръчките без реална конкуренция.

Следващата графика показва дела на възложените поръчки, при които е имало само един участник в търга. Рамковите споразумения са изключени, тъй като при тях има различни модели на отчитане. Директните възлагания, т.е. договаряне без покана за участие в конкурс или възлагане без предварително публикуване на обявление за поръчка, също са изключени, тъй като правилата за такива процедури не предвиждат никаква конкуренция.

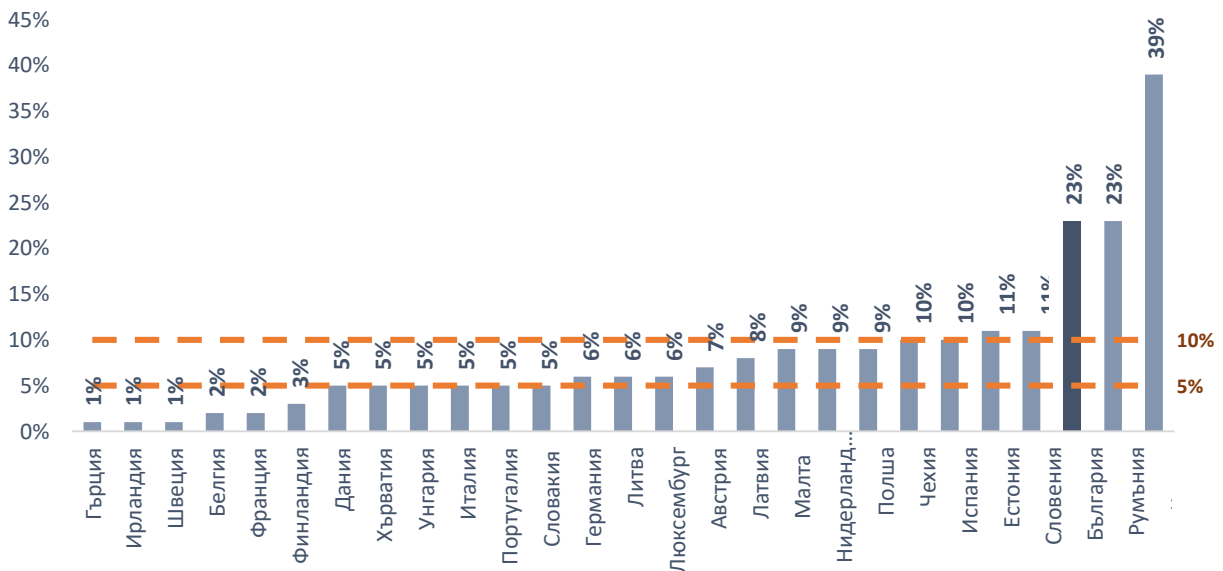
Графика 10: Дял на обществените поръчки с един участник (% , 2022 г.)

Източник: Single Market Scoreboard

Директно възлагане на обществени поръчки са процедурите за възлагане на обществени поръчки, договорени с дружество без покана за представяне на оферти. България е сред страните, в които най-често се прибегва до директно възлагане, като през 2022 г. делът на прякото възлагане достига 23% от всички поръчки, докато в почти всички страни-членки този дял е под 10%. Като цяло в рамките на ЕС рядко се прибегва до директно възлагане на обществени поръчки. В последните години България поддържа висок дял на директното възлагане, макар и да има лек спад спрямо 2019 и 2020 г., когато директното възлагане достига почти 30% от поръчките.

Графика 11: Директно възлагане на обществени поръчки (% , 2022 г.)

Източник: Single Market Scoreboard

Стойността на публикуваните обществени поръчки като дял от националния брутен вътрешен продукт (БВП) продължава да се увеличава на ниво ЕС, като през 2022 г. се доближава до референтната стойност от 6% от БВП. В рамките на ЕС няма държава със стойност на публикуваните обществени поръчки под 2% от БВП, а в някои от новите страни членки от ЦИЕ достига до 10% от БВП. Стойността на публикуваните обществени поръчки в България е 5,8% от БВП през 2022 г., като се отчита спад спрямо периода 2019-2020 година.

Критериите за възлагане на обществени поръчки в България стъпват почти изцяло върху цената, като в 87% от случаите поръчките се възлагат на база най-ниска цена (2022 година). Подобна е практиката и в други страни от ЦИЕ, но трябва да се отбележи, че в поне 10 страни в ЕС половината от поръчките не се възлагат само на база най-ниска цена. България почти не използва модела на съвместно възлагане на обществени поръчки, което потенциално може да спести обществен ресурс. Времето от крайния срок за подаване на оферти до възлагането на поръчката в България е около 100 дни при средно 87 дни в рамките на ЕС.

Таблица 2: Достъп до обществени поръчки в рамките на единния пазар (оценки на ЕК за 2022 г.)

Индикатор	България	Средно за ЕС
Обществени поръчки с един участник (дял)	34%	37%
Директно възлагане на обществени поръчки (дял)	23%	7%
Съвместно възлагане на обществени поръчки (дял на поръчките с повече от един купувач)	1%	7%
Критерии за възлагане (дял на поръчките, възложени на база най-ниска цена)	87%	56%
Скорост на решенията за възлагане (брой дни)	100	87
Договори с МСП (дял)	74%	56%
Подадени оферти от МСП (дял)	72%	66%
Поръчки, разбити на лотове (дял)	35%	30%

Източник: Single Market Scoreboard

Ограничения и бариери пред търговията с услуги

Услугите представляват около 70% от икономиката на ЕС. Единният пазар на услуги все още не е завършен – трансграничната търговия и инвестициите в услуги значително изостават от тези в стоки. Не всички услуги могат да се търгуват лесно през граница. Това се дължи главно на оставащите регулаторни и административни бариери, които възпрепятстват трансграничната търговия и инвестициите в услуги. Тези бариери са основен фактор, който ограничава достъпността на услугите за потребителите и предприятията в ЕС.

Индексът на ОИСП за оценка на регулациите в сферата на услугите – Services Trade Restrictiveness Index (STRI) е "основан на доказателства инструмент, който предоставя информация за регулациите, засягащи търговията с услуги в 22 сектора във всички държави – членки на ОИСП". Индексът оценява страните по скала от 0 до 1, където 0 означава липса на ограничения, а 1 – максимална рестриктивност. Той включва 22 от 27-те държави членки на ЕС и по този начин

позволява да се направи оценка на регулациите в сферата на услугите в рамките на единния пазар. България не е включена в базата данни за ОИСП, но показателите за страните в ЕС, в т.ч. конкретно в страните от ЦИЕ, дават представа за тежестта на регулациите в рамките на единния пазар.

Данните на ОИСП показват тревожна тенденция, като във всички 22 разгледани отрасли в рамките на единния пазар се наблюдава увеличение на ограниченията между 2014 и 2022 година. Най-малките увеличения се наблюдават в отраслите застраховане (+0,003 STRI), въздушен транспорт (+0,004 STRI) и железопътен товарен транспорт и юридически услуги (и в двата случая +0,006 STRI). В другия край на спектъра се намират отраслите телекомуникации (+0,018 STRI), звукозапис (+0,020 STRI) и логистика, съхранение и складиране (+0,022 STRI).

Въпреки скромното увеличение на рестриктивността, въздушният транспорт е най-рестриктивният отрасъл през 2022 г. с резултат от 0,404 пункта. На второ място е правната индустрия (0,376 STRI), а третият най-ограничен отрасъл е счетоводството (0,265 STRI). От друга страна, трите най-малко ограничени отрасли са логистичното митническо посредничество (0,167 STRI), телекомуникациите (0,162 STRI) и застраховането (0,161 STRI). В половината от включените отрасли в данните на ОИСП рестриктивността е по-висока в САЩ, а в останалите отрасли е по-висока в 22-те държави членки на ЕС през 2022 година. Това е малка промяна спрямо 2014 г., когато 13 индустрии са били по-малко ограничени в ЕС-22. В периода 2014-2022 г. строителната и телекомуникационната промишленост в ЕС-22 са станали по-ограничени в сравнение със САЩ.

Новите страни членки от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) показват по-добри показатели по отношение на рестриктивността спрямо западните държави от ЕС. В разглеждания период обаче се наблюдава неблагоприятна тенденция, като рестриктивността в страните от ЦИЕ нараства с по-бързи темпове спрямо тази в западните държави и в някои сфери регулаторната тежест в ЦИЕ нараства изпреварващо. Например в сферите – радиоразпръскване, телекомуникации, железопътен товарен транспорт и куриерски услуги – страните от ЦИЕ са имали по-ниска регулаторна строгост в сравнение със западните си партньори през 2014 г., но през 2022 г. този сценарий се е обърнал, като страните от ЦИЕ са показали по-високо средно ниво на регулиране.

Въпреки че общата тенденция в държавите от ЦИЕ може да изглежда негативна, в рамките на групата съществува значителна хетерогенност. В единия край на спектъра се намират Унгария и Полша, които през последните години се характеризират с популистки и консервативни политики. В тези две държави наблюдаваните промени възлизат на +0,050 пункта STRI за Унгария и +0,036 пункта STRI за Полша, докато във всички останали държави промените са под 0,030 пункта STRI. Обратно, в противоположния край на спектъра се намират Словакия със скромно увеличение от само 0,009 пункта STRI и Естония, където показателят STRI всъщност е намалял с 0,014 пункта.

В крайна сметка данните от 2014 г. до 2022 г. разкриват обезпокоителна тенденция на нарастване на рестриктивността във всички 22 разгледани отрасли. Докато в някои сектори се наблюдава само незначително увеличение, в други се наблюдава по-съществено увеличение, което свидетелства за предизвикателна среда за международната търговия с услуги. Страните от ЦИЕ увеличават рестриктивността в сферата на услугите и губят конкурентоспособност. Въпреки това в рамките на ЦИЕ има и успешни примери за политики, които ограничават рестриктивността.

Фокус върху регулациите на професионалните услуги

Индикаторът за рестриктивност на ЕС (EURI) измерва равнището на регулаторна тежест по скала от 0 (най-малко рестриктивна) до 6 (най-рестриктивна) за трансграничното предоставяне на услуги и правото на установяване за седем групи професионални услуги с висок дял в междинното потребление на фирмите в ЕС (стойността на стоките и услугите, вложени в производствения процес) или трансграничната мобилност. Това са счетоводители (включително данъчни консултанти), архитекти (включително ландшафтни архитекти и интериорни дизайнери), строителни инженери, адвокати, агенти на недвижими имоти, патентни представители и туристически гидове. Показателят се основава на оценки, извършени от Комисията и проверени от органите на държавите членки.

В областта на професионалните услуги таблото показва малък напредък в намаляването на регулаторните бариери за достъп до професиите и за тяхното упражняване в периода 2017-2021 година. Въпреки че някои държави членки въвеждат ограничени реформи, други увеличават регулаторната тежест. В периода 2017-2021 г. средните стойности на EURI в ЕС остават сходни за всички наблюдавани професии, като се наблюдава леко увеличение (което означава повече регулации) за туристическите гидове и агентите на недвижими имоти.

Правните услуги остават най-защитената професия на единния пазар (от всички наблюдавани). Това има отрицателни последици за конкурентоспособността на промишлеността, тъй като всички компании в ЕС, включително МСП, отделят значителен дял от междинното си потребление за правни услуги. Средната оценка на EURI за правните услуги остава 3,4, като през последните 5 години има малко или никакво подобрение. Архитектите, строителните инженери и патентните представители също са добре защитени от конкуренция на единния пазар, като резултатите на EURI за тези професии са сравнително високи – съответно 2,5, 2,4 и 2,2.

Таблица 3: Достъп до услуги в рамките на единния пазар (оценки на ЕК за 2021 г.)

Индикатор за рестриктивност	България	Средно за ЕС
Архитекти	2,7	2,5
Счетоводители	0,8	1,7
Строителни инженери	2,8	2,4
Адвокати	3,5	3,4
Агенти на недвижими имоти	0,0	1,3
Патентен представител	1,8	2,2
Туристически гидове	2,4	1,2

Източник: Single Market Scoreboard

България не се представя задоволително по индикаторите за рестриктивност, като в редица професии изостава от средните нива за ЕС. България изостава по отношение на адвокатите, строителните инженери и архитектите, както и туристическите гидове. По-добри са показателите за счетоводителите и агентите на недвижими имоти. Почти няма промяна в положителна посока на показателите за България между 2017 и 2021 г., което показва, че регулациите на разглежданите професии не се променят и няма усилия за свиване на регулаторната тежест.

През 2022 г. ИПИ направи задълбочен преглед на режима на регулиране на осем свободни професии – адвокати, архитекти, инженери, нотариуси, одитори, независими оценители,

представители по индустриална собственост и частни съдебни изпълнители. Заетостта в България в разглежданите професии надминава 56 хиляди души и те са от значение за икономиката не само като осигуряващи заетост и предоставящи крайни услуги, но и като доставчици на междинни услуги за другите сектори в икономиката.

Прегледът показва, че към края на 2021 г. в България разглежданите професии са силно регулирани както за навлизане в професията, така и при упражняването ѝ след това. Това се аргументира с необходимостта от защита на потребителите и гарантиране на качеството на услугата. Тези регулации обаче затварят пазара за нови професионалисти, което ограничава конкуренцията и възпира обновяването на професията. Освен това регулациите не успяват да поддържат процеси на добро професионално саморегулиране в съответните общности.

Редица изследвания и доклади на ЕК и ОИСР показват, че регулирането на свободните професии в много страни, включително и България, е твърде тежко и се нуждае от реформи. Отделни страни в Европа демонстрират, че по-леката регулация е от полза за крайните потребители, но и за упражняващите професиите. Концепцията за намалената регулация се базира на наблюденията, че така се избягва самозатварянето на едни професии и трудния достъп на нови лица в тях, което ограничава признатите принципи на свободна стопанска инициатива, заложи на конституционно ниво. От друга страна, следва да се даде превес на по-малките по обем, но по-задълбочени регулации като например вътрешен контрол за качествено упражняване на професията от професионалните гилдии, реално изпълнение на задълженията за периодично обучение и прозрачност.

Сред препоръките на ИПИ за свиване на регулациите върху свободните професии са премахване на ограничението на броя на представителите, премахване на ограничението за местоположение, освобождаване на цените и ограничаване на картелизирането на гилдиите, наблюдение на съсловните организации за изпълнение на вменените им задължения, премахване на ограниченията за реклама и въвеждане на практика за редовен преглед на нивото на регулиране на свободните професии в България.

Цифровото десетилетие на Европа и мястото на България

През последните години се наблюдава ускоряване на различни тенденции, които засягат цифровата трансформация на ЕС: все по-бързото технологично развитие, като например това на генеративния изкуствен интелект (ИИ), нарастващото търсене на високоскоростна свързаност и дигитални умения, нарастването на вътрешните и външните рискове за демокрацията и ценностите на ЕС на фона на засилващата се технологична надпревара. Тези тенденции са в основата на програмата „Цифрово десетилетие“, което дава насоката за цифрова трансформация на Европа до 2030 година.

В първия доклад за състоянието на цифровото десетилетие се прави преглед на напредъка на ЕС към успешна цифрова трансформация. Според прогнозите световният пазар на ИКТ, който се нарежда сред най-големите отрасли в съвременната икономика, ще достигне 6 трилиона евро през 2023 година. Делът на ЕС в глобалните приходи на пазара на ИКТ е намалал драстично през последното десетилетие – от 21,8% през 2013 г. до 11,3% през 2022 г., докато делът на САЩ се е увеличил от 26,8% до 36,0%. Понастоящем ЕС разчита на чужди държави за над 80% от цифровите продукти, както и за услуги, инфраструктури и интелектуална собственост.

В рамките на цифрово десетилетие ЕС извежда на преден план цели в областта на цифровите умения, бизнеса, инфраструктурата и публичните електронни услуги. Много от целите обаче са под риск да не бъдат изпълнени. Въвеждането на цифрови технологии от европейските предприятия все още изостава, особено по отношение на изкуствения интелект и големите обеми от данни. При настоящите тенденции прогнозираната базова траектория показва, че само 66% от предприятията ще използват облачни услуги, 34% големи данни и 20% изкуствен интелект, което е далеч от целта от 75%, определена за 2030 година.

През 2024 г. Европейският парламент одобри регулаторната рамка за изкуствения интелект, която включва различни правила, насочени към регулиране на системите за изкуствен интелект в съответствие с подход, основан на риска. Системите за ИИ, класифицирани като високорискови, ще бъдат обект на строги правила, които ще се прилагат преди да навлязат на пазара на ЕС, което поставя значителни предизвикателства пред стартиращите предприятия по отношение на техническата и организационната сложност и разходите за привеждане в съответствие.

Тъй като това е първият пример за широкообхватно законодателство в областта на ИИ, е изключително трудно да се предвидят дългосрочните последици. Основното опасение е, че твърде силното регулиране на иновациите в цифровия свят крие рискове, тъй като може да доведе до по-добър достъп и по-бързо развитие на нови технологии в други региони на света и загуба на конкурентоспособност в Европа. През юни 2023 г. 160 ръководители на компании от Meta до Peugeot подписаха отворено писмо, в което твърдяха, че Актът на ЕС за изкуствения интелект "ще застраши конкурентоспособността и технологичния суверенитет на Европа, без да се справи ефективно с предизвикателствата, пред които сме и ще бъдем изправени". Регулаторната рамка за ИИ ще увеличи разходите на индустрията за развитие на системи за ИИ, както и навлизането на такива в Европа, което заплашва да увеличи разликата между САЩ и ЕС.

Развитие на цифровите технологии в България

България се нарежда на 26-о място от 27-те държави членки на ЕС в индекса на Европейската комисия на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) за 2022 година. Делът на хората, притежаващи поне основни цифрови умения, както и на тези с цифрови умения над основните, е по-нисък от средния за ЕС, като във втория случай разликата е значителна (8% спрямо средната стойност за ЕС от 26%). Отчитайки амбициозните цели на ЕС за 80% от възрастните да имат поне основни цифрови умения до 2030 г., страната трябва да положи повече усилия, за да бъдат обхванати онези над две трети от нейното население без такива умения. България изостава спрямо дела на специалистите в областта на ИКТ от работната сила (3,5% спрямо 4,5% средно за ЕС), но делът на жените специалисти в тази област е висок.

България постига много добър резултат при покритието с оптични линии до сгради (85% от домакинствата спрямо 50% в ЕС). Цените са ниски, но цялостното усвояване на фиксиран и мобилен ширококолов достъп до интернет остава ниско. Що се отнася до цифровизацията на предприятията, възприемането на цифрови технологии от малките и средни предприятия (МСП) достига почти наполовина от средното за ЕС. Само 6% от българските предприятия използват големи информационни масиви, 10% - услуги в облак и 3% изкуствен интелект (ИИ) в сравнение с целите на ЕС от 75% за всяка технология до 2030 година. С цел да подпомогне цифровизацията на предприятията България използва европейски центрове за цифрови иновации.

България е изправена пред множество предизвикателства по отношение на цифровизацията на обществените си услуги, тъй като отчита недостатъчни резултати по повечето показатели с изключение на отворените данни, където равнището отговаря на средното за ЕС. Само 34% от потребителите на интернет взаимодействат онлайн с държавната администрация в сравнение със средната стойност за ЕС от 65%. Предоставянето на цифрови обществени услуги за обществеността (59% спрямо средната стойност за ЕС от 75%) трябва да се подобри значително, за да може България да постигне целите до 2030 г.

Таблица 4: Навлизане на цифровите технологии в България и ЕС (2022 г.)

	България DESI, 2022 г.	ЕС DESI, 2022 г.
Човешки капитал	32,6	45,7
Поне основни умения в областта на цифровите технологии (% лица)	31%	54%
Цифрови умения над основните (% лица)	8%	26%
Специалисти по ИКТ (% от заетите лица на възраст 15—74 години)	3,5%	4,5%
Свързаност	50,7	59,9
Разпространение на фиксирания широколентов достъп до интернет (% домакинства)	63%	78%
Разпространение на фиксирания широколентов достъп до интернет със скорост поне 100 Mbps (% домакинства)	22%	41%
Покритие на фиксираните мрежи с много голям капацитет (ММГК) (% домакинства)	85%	70%
Покритие с оптични линии до сгради (% домакинства)	85%	50%
Покритие с 5G мрежи (% населени места)	40%	66%
Разпространение на мобилния широколентов достъп до интернет (% лица)	73%	87%
Интегриране на цифрови технологии	15,5	36,1
МСП с поне основно равнище на цифров интензитет (% МСП)	25%	55%
Големи данни (% предприятия)	6%	14%
Компютърни услуги в облак (% предприятия)	10%	34%
Изкуствен интелект (% предприятия)	3%	8%
Цифрови обществени услуги	51,9	67,3
Потребители на услуги на електронното управление (% потребители на интернет)	34%	65%
Цифрови обществени услуги за граждани Резултат (от 0 до 100)	59	75
Цифрови обществени услуги за предприятия Резултат (от 0 до 100)	76	82

Източник: Индекс за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI)

За да преодолеят слабостите по отношение на цифровата трансформация и да се достигне равнището на останалите страни членки на ЕС, в България са необходими дългосрочни, постоянни усилия на политическо и административно равнище, основаващи се на силните страни на страната с цел осъществяване на реформите и инвестициите в сферите на човешкия капитал и цифровите умения, свързаността, интегрирането на цифровите технологии и развитието на цифровите обществени услуги. Продължаващата политическа нестабилност и отлагането на дългосрочни политики и инвестиции може да повлияе значително на усилията в тази област.

Европа е в състояние да се възползва изцяло от новите технологии и развитието на различни системи за изкуствен интелект, за да подкрепи конкурентоспособността на единния пазар в цифровата икономика. Европейските институции трябва не само да бъдат изключително внимателни при приемането на нови правила за ИИ, които биха ограничили привлекателността на ЕС като място за развитие на цифрови компании и иновации, но и редовно да преразглеждат вече приетите нови правила и да реагират бързо, като отчитат свръхрегулирането в някои елементи и изоставането от други пазари.

Нетарифни бариери пред търговията със стоки

Въпреки успеха на свободната търговия в рамките на ЕС, основните предизвикателства пред политиката на ЕС за свободно движение на стоки са насочени към сериозните нетарифни мерки и бариери и отварянето на европейската икономика към трети страни.

Нетарифните мерки (НТМ) са различни изисквания и ограничения, освен стандартните митнически тарифи, които имат потенциала да повлияят на международната търговия със стоки, като променят търгуваните количества, цени или и двете. Сред най-често прилаганите нетарифни мерки в ЕС са изискванията за етикетиране, изискванията за инспекция, изискванията за качество или изпълнение на продукта, изискванията за сертифициране, изискванията за регистрация на вносителите, изискванията за изпитване, изискванията за опаковане и ограничената употреба на определени вещества. Секторите, които са най-силно засегнати от нетарифните мерки, са търговията с храни, химикали, пластмаси и дори с облекло и текстил. Търговците на дребно, които извършват трансгранична дейност, често се сблъскват с ограничения, които възпрепятстват установяването и/или дейността им.

Световната банка е оценила, че тези мерки имат почти двойно по-голямо ограничително въздействие върху търговията в сравнение с тарифите. НТМ често се обосновават със стандарти за здраве и безопасност, но те все още служат като търговски бариери с протекционистична цел. Според базата данни, поддържана от World Integrated Trade Solution, 94% от стойността на вноса в ЕС и 94% от продуктите са обект на НТМ. Това е значително повече, отколкото в САЩ, където тези стойности са съответно 77% и 62%, или в Япония – съответно 76% и 61%. Това естествено повдига въпроса колко е добавената стойност от широкото етикетиране или сертифициране.

Европейската комисия е наясно с нарастващото значение на нетарифните мерки (НТМ) в търговската политика и Комисията също така признава, че някои от известните НТМ всъщност са нетарифни бариери (НТБ). Те обикновено имат протекционистичен и дискриминационен характер.

Въпреки че законодателството на единния пазар забранява нетарифните бариери, те продължават да се срещат, особено когато отделните държави членки тълкуват общото законодателство по свой начин и добавят свои изисквания към вносителите (gold-plating) или срокове. Нетарифните пречки

са проблематични, когато са прекомерни, непоследователни, неоправдано различни от сравнимите мерки на други места или просто се прилагат лошо. Наред с всички изброени нетарифни бариери митническите служби в някои страни от ЦИЕ в някои случаи прилагат и технически ограничения, които затрудняват вноса (главно на храни) в рамките на ЕС.

Развитието на единния пазар по отношение на свободното движение на стоки следва да се основава на подробен преглед на нетарифните бариери/ограниченията пред търговията, с акцент върху хранителните продукти, и на последователна политика за премахване на нетарифните бариери пред търговията със стоки. Това изисква политика за разглеждане на всички нетарифни мерки и техния потенциал да действат като бариера пред търговията в ЕС и оценка на работата на митническите служби, както и бърза процедура за разрешаване на спорове между държавите членки, когато има проблеми с вноса на определени стоки.

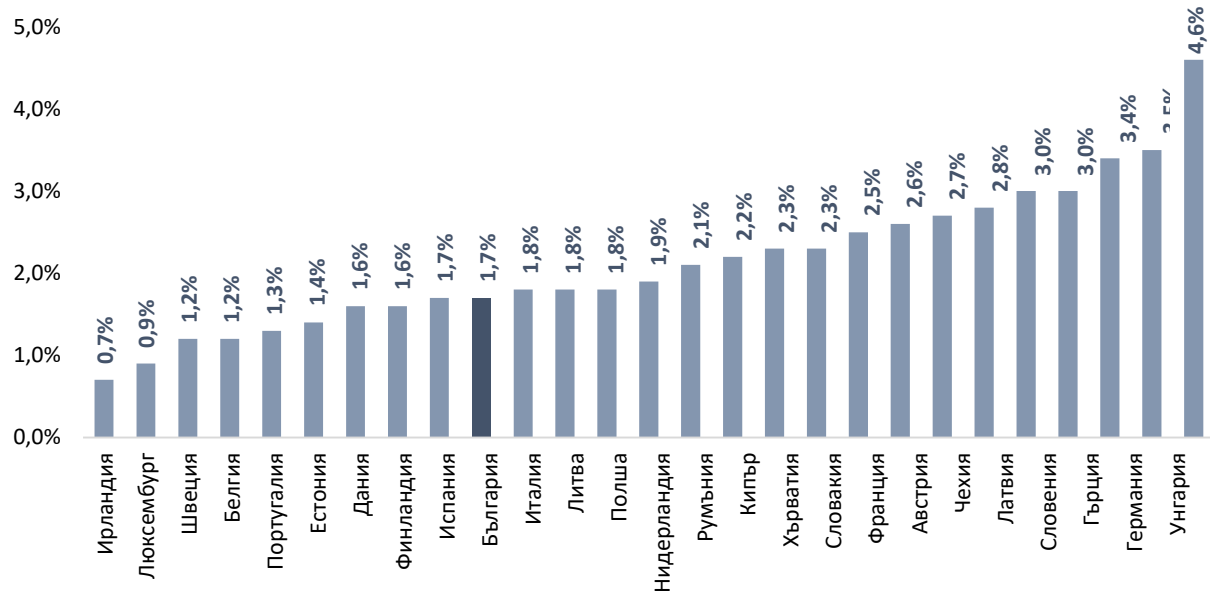
Държавни помощи в рамките на ЕС

Държавната помощ се определя като предимство под каквато и да е форма, предоставено от националните публични органи на предприятията на избираща основа. Предприятие, което получава държавна помощ, получава предимство пред своите конкуренти. Поради това правилата в ЕС по принцип забранява държавната помощ, освен ако тя не е оправдана от съображения за общо икономическо развитие. За да се гарантира, че тази забрана се спазва и изключенията се прилагат еднакво в целия Европейски съюз, Европейската комисия отговаря за това държавната помощ да отговаря на правилата на ЕС.

През 2021 г. общо 27-те държави членки на ЕС са изразходвали над 330 млрд. евро под формата на държавни помощи, което съответства на 2,3% от техния БВП. Това са средства по над 7500 активни мерки, част от които са обвързани със справяне с последствията от пандемията. Общите разходи за мерките по COVID-19 възлизат на 190 млрд. евро, което е около 57% от общите разходи за държавни помощи и представлява 1,3% от БВП на ЕС-27. Общата тенденция през последното десетилетие показва стабилно нарастване на разходите за държавни помощи, с огромен скок през 2020 г. и 2021 г. поради кризата със COVID-19. Разликата в размера на държавните помощи по страни е голяма, като в някои страни се достигат нива от над 3-4% от БВП, докато в други разходите за държавни помощи са в рамките на 1-1,5% от БВП.

Между 2011 г. и 2021 г. България е изразходвала 7,5 млрд. евро за държавни помощи. През 2021 г. разходите за държавни помощи в България достигат над 1,2 млрд. евро, като представляват 1,7% от БВП. Общият брой на активните мерки в страната е 70, като се наблюдава ръст на разходите след пандемията. Голямата част от разходите за държавни помощи през 2021 г. са насочени към подкрепа на икономиката за справяне с последствията на пандемията. Размерът на помощта, съфинансирана със средства от ЕС, достига близо 300 млн. евро (около 25% от общите разходи).

По отношение на инструментите на държавната помощ България дава предимство на използването на директната безвъзмездна помощ (около 887 млн. евро, или 73% от общите разходи за държавна помощ), следвана от директна безвъзмездна помощ/лихвена субсидия (184 млн. евро, или 15% от общите разходи за държавна помощ) и данъчни облекчения (около 80 млн. евро, или 6,6% от общите разходи за държавна помощ). През 2021 г. свързаните с пандемията разходи за държавни помощи възлизат на близо 940 млн. евро, т.е. 77,5% от общите разходи за държавна помощ. През 2020 г. те са възлизат на 475 млн. евро, т.е. 59% от общия размер.

Графика 12: Държавни помощи като дял от БВП в страните от ЕС (% , 2021 г.)

Източник: State Aid Scoreboard (2022)

Голямото увеличение на държавните помощи след пандемията (достигащо над 2% от БВП в ЕС-27) създава риск от прекомерна намеса на държавите членки в различни области на националните икономики, което може да наруши конкуренцията и търговията в рамките на единния пазар на ЕС. Ръстът на държавните помощи в България след пандемията също създава рискове от продължителна намеса на държавата в икономиката и допълнителна тежест върху бюджета. Държавните помощи следва да се върнат на нивата отпреди пандемията, като се ограничат до 1% от БВП в ЕС-27.

Препоръки за развитие на единния пазар на ЕС и повишаване на конкурентоспособността

България и всички страни членки от Централна и Източна Европа имат силен интерес от гладкото функциониране на единния пазар. Участието на страните от ЦИЕ в единния пазар през последните две десетилетия доведе до по-дълбока интеграция в европейската икономика, сериозен ръст на търговията и по-сериозен дял на страните от ЦИЕ във вътрешнообщностната търговия, ръст на притока на чужди капитали към новите страни членки от големите икономики в ЕС, повишена мобилност на работната ръка и повече възможности за гражданите от страните в ЦИЕ, и в крайна сметка устойчив процес на догонване и конвергенция в основните икономически показатели.

Въпреки огромния политически фокус върху фискалните трансфери в рамките на ЕС и помощите към новите страни членки, можем да твърдим, че участието в единния пазар и гарантирането на четирите свободи е фундаменталната основа за икономическия растеж и изпреварващото развитие на страните от ЦИЕ. Присъединяването към ЕС и участието в единния пазар означаваше отпадане на множество пречки пред търговията, инвестициите и мобилността за страните от ЦИЕ и на практика разширение на икономическата свобода и подкрепа за конкурентоспособността в новите страни членки към момента на присъединяване.

Участието на България в единния пазар в последните 17 години потвърждава тези наблюдения, като по-дълбоката интеграция с европейската икономика е в основата на икономическото развитие на страната. Въпреки преминаването през поне три епизода на икономически кризи в последните две десетилетия, България отчита устойчиво догонване по основните икономически показатели. За последните две десетилетия се наблюдава огромен ръст на износа и утрояване на дела на България във вътрешнообщностната търговия, удвояване на чуждите капитали в българската икономика, с основен произход от ЕС, и достигане на най-високата точка по показателите за конвергенция в новата история на страната.

Отбелязването на 20 години от участието на страните от ЦИЕ в единния пазар е повод както за оценка на резултатите, така и за поглед напред. България и страните от ЦИЕ трябва да търсят политики, които да им помогнат да бъдат успешни в рамките на единния европейски пазар, както и да провокират общоевропейски политики, които могат да подкрепят функционирането на единния пазар и да повишат конкурентоспособността на европейската икономика. В дългосрочен план развитието на единния пазар е от фундаментално значение за успеха на страните от ЦИЕ.

Национални политики в подкрепа на конкурентоспособността

България и страните от ЦИЕ трябва да се фокусират върху национални политики, които насърчават конкурентоспособността. Участието в единния пазар на гарантира успех, като именно страните, които провеждат успешни политики и увеличават своята конкурентоспособност, печелят най-много от своето участие в големия европейски пазар. В много случаи страните от ЦИЕ са конкурентоспособни по отношение на данъчната тежест и разходите за труд, но това само по себе си не гарантира по-добри условия за правене на бизнес. Регулаторната тежест и по-лошите показатели по отношение на върховенството на закона, опитите за едностранно налагане на протекционистични политики и ограничаване на конкуренцията, както и неприлагането или лошото прилагане на общоевропейските правила са сред факторите, които ограничават конкурентоспособността на страните в ЦИЕ.

Различните показатели за развитието на икономическата свобода, прилагането на общите правила на единния пазар и регулаторната тежест в България потвърждават основните предизвикателства пред конкурентоспособността на българската икономика. България продължава да изостава по отношение на върховенството на закона, не прилага качествено и навреме общите европейски правила, в някои случаи провежда протекционистични политики и ограничава конкуренцията, в т.ч. по отношение разходването на публичния ресурс и обществените поръчки, и все още отчита сравнително висока регулаторна тежест. На фона на политическата нестабилност в последните години, политиките в подкрепа на върховенството на закона и конкурентоспособността са от ключово значение за успешното участие на страната в единния пазар и конвергенцията.

Ефективна политика по прилагане на европейското законодателство

Гладкото функциониране на единния пазар изисква политика по прилагане, която гарантира, че общите правила са в сила във всички страни членки. България допуска висок дефицит на транспониране на европейското законодателство, в т.ч. голямо забавяне в някои сфери, както и висок дефицит на съответствие. По-гладкото функциониране на единния пазар изисква по-строга политика за прилагане и създаването на механизми за по-бързо прилагане на общите правила.

Комисията предлага да се затегнат целите за дефицита при транспонирането до 0,5% (и 0% за директиви, чието прилагане е закъсняло с повече от две години), а за несъответствието - до 0,5%. Друга цел е да се намали до максимум 12 месеца периодът от изпращането на официално уведомително писмо до решаването на дело или отнасянето на дело за нарушение до Съда на Европейския съюз. Нова цел ще бъде също така разрешаването на поне 90% от случаите в рамките на 12 месеца в рамките на SOLVIT (Европейска комисия, 2023 г.). Европейската комисия предлага и хармонизиране на задълженията на държавите членки за уведомяване чрез създаване на единно звено за получаване на уведомления за единния пазар. Досега държавите членки трябва да използват различни инструменти за уведомяване, което ненужно усложнява системата.

Работната група за прилагане на правилата на единния пазар (SMET) е създадена през 2020 г. след приемането на дългосрочния план за действие за по-добро изпълнение и прилагане на правилата на единния пазар от Комисията и след призивите за по-нататъшни действия в областта на единния пазар от Европейския съвет и Европейския парламент. SMET има за цел да засили изпълнението и прилагането на правилата на единния пазар по места. Създаването на SMET се основава на подновено партньорство между държавите членки и Комисията чрез предприемане на конкретни стъпки за задълбочаване и укрепване на единния пазар и за премахване на оставащите неоправдани бариери в него.

Свободно движение на стоки

Единният пазар гарантира свободното движение на стоки в рамките на ЕС. Отпадането на бариерите пред търговията със стоки е в основата на по-дълбоката икономическа интеграция на новите страни членки след присъединяването им към ЕС. Въпреки успеха на свободната търговия в рамките на ЕС, големите предизвикателства пред свободно движение на стоки в ЕС са насочени към сериозните нетарифни бариери и отварянето на европейската икономика към трети страни.

Въпреки че законодателството на единния пазар забранява нетарифните бариери, те продължават да се срещат, особено когато отделните държави членки тълкуват общото законодателство по свой

начин и добавят свои изисквания към вносителите или срокове. Нетарифните пречки са проблематични, когато са прекомерни, непоследователни, неоправдано различни от сравнимите мерки на други места или просто се прилагат лошо. Наред с всички изброени нетарифни бариери митническите служби в някои страни от ЦИЕ в някои случаи прилагат и технически ограничения, които затрудняват вноса (главно на храни) в рамките на ЕС.

Развитието на единния пазар по отношение на свободното движение на стоки следва да се основава на подробен преглед на нетарифните бариери/ограниченията пред търговията, с акцент върху хранителните продукти, и на последователна политика за премахване на нетарифните бариери пред търговията със стоки. Това изисква политика за разглеждане на всички нетарифни мерки и техния потенциал да действат като бариера пред търговията в ЕС и оценка на работата на митническите служби, както и бърза процедура за разрешаване на спорове между държавите членки, когато има проблеми с вноса на определени стоки.

Свободно движение на хора и услуги

Въпреки че през последните години дискусиите за имиграцията бяха доминирани от темите, свързани с притока на бежанци в ЕС, предимно от Близкия изток и Северна Африка, не трябва да се допуска антиимигрантската реторика да доведе до политика на затворени граници. ЕС се нуждае от отворена и разумна миграционна политика, за да намали недостига на работна ръка и да облекчи застаряването на населението. Притокът на украински граждани в страните от ЦИЕ показва, че Европа има нужда от гъвкава политика и може да се справи сравнително успешно и при сериозен приток на чужди граждани и да ги интегрира в местния пазар на труда в кратки срокове.

Струва си също така да се преразгледат грешките на политиките, които досега са възпрепятствали интеграцията на някои имигранти в европейските общности и пазари на труда. Опитът на някои страни показва, че комбинацията от раздута социална държава и отворена миграционна политика може да породи проблеми, особено ако стимулите за работа на имигрантите са отслабени или ако нормативната уредба направо обезкуражава използването на мигрантски труд. Признаването на придобитата квалификация в трети страни, както и отварянето на регулираните професии, също позволяват по-бързо интегриране на чужди работници на местния пазар на труда.

Освен това следва да се улесни мобилността на работниците в рамките на ЕС и да се подобри качеството на образователните програми, за да бъдат те по-добре адаптирани към цифровизацията, новите бизнес модели, други технологични промени, както и към други нужди на европейския, а не само на националния пазар на труда. ЕС следва да се стреми Румъния и България да се присъединят към Шенгенското пространство, тъй като и двете страни продължават да търпят икономически загуби от контрола по сухопътните граници.

Свободно движение на капитали

Свободното движение на капитали е ключово за бъдещето на единния пазар и конкретно за страните от ЦИЕ, които имат нужда от свеж капитал да модернизират своите икономики. Трансформацията на индустрията към чисти производства с висока добавена стойност, развитието на технологичните сектори и иновациите са в основата както на бъдещето на европейската икономика, така и на изпреварващото развитие страните от ЦИЕ.

Рамката на ЕС за инвестиционен скрининг е част от политиката на ЕС за икономическа сигурност, но потенциално крие и рискове за конкурентоспособността на европейската икономика. Прилагането на различни подходи за инвестиционен скрининг в страните членки може да доведе до свръх правила за чуждите инвестиции, да послужи като политически инструмент за намеса в инвестиционни намерения и да ограничи притока на чужди капитали, в т.ч. конкретно в страните от ЦИЕ, в които върховенството на закона отстъпва и доверието в институциите е ниско. Политиката за инвестиционен скрининг следва да гарантира, че никоя страна членка не прилага свръх регулацията по отношение на чуждите капитали, да ограничи възможността за политически пречки пред притока на чужди капитали и да постави ясни правила за прилагане само в извънредни случаи.

Към момента капиталовите пазари в ЕС са все още силно фрагментирани. Предприемачите следва да има достъп до финансиране в рамките на ЕС, а инвеститорите — да могат да инвестират в проекти също в целия ЕС; така капиталът ще бъде насочван там, където продуктивността му ще е най-висока. Това практически означава интегриране на националните капиталови пазари в един действително единен пазар. Трябва да се реформират и опростят съществуващите правила за публично предлагане на ценни книжа, за да се премахнат пречките пред широк кръг по-малки предприятия да търсят капитал на публичния капиталов пазар. Данъчното облагане на трансграничните инвестиции в ценните книжа трябва да се облекчи чрез обща система за сътрудничество при прилагане и признаване на удържаните при източника данъци. Нужно е да се намалят регулаторните изисквания и транзакционните разходи при презграничния достъп на индивидуалните дребни спестители до колективни инвестиционни схеми, включително във взаимни фондове, пенсионни фондове и животозастрахователни продукти.

Ограничаване на държавната помощ

Държавна помощ, т.е. подпомагането на предприятията с парите на всички данъкоплатци, трябва да бъде рядко изключение, а не правило. Голямото увеличение на държавните помощи след пандемията (достигащо над 2% от БВП в ЕС-27) създава риск от прекомерна намеса на държавите членки в различни области на националните икономики, което може да наруши конкуренцията и търговията в рамките на единния пазар на ЕС. Ръстът на държавните помощи в България след пандемията също създава рискове от продължителна намеса на държавата в икономиката и допълнителна тежест върху бюджета. Държавните помощи следва да се върнат на нивата отпреди пандемията, като се ограничат до 1% от БВП в ЕС-27.